

SZARVAS MELINDA

Prózaritmus, líraütem

BÍRÓ TÍMEA: HOSSZÚ

Egy életmű második megjelent kötetéről beszélve talán nem öncélú kritikusi eljárás az első, bemutatkozó kiadványra visszautalni, ha röviden is, de azzal összevetve, annak kontextusában is értékelni az újabb kötetet. Bíró Tímea verseskötetei maguk is indokolják mindezt, tekintve a bennük tematizált élményanyagot, a hangulati világot, mely hasonló ugyan, mégis a megvalósítás eltérő módjának köszönhetően egészen más hatású. Természetesen nem *A pusztítás reggeleiről* szeretnék most hosszas értékelést írni, mindössze ahhoz képest is szeretném hangsúlyozni, hogy a *Hosszú* mennyivel érettebb, átgondoltabb kötet, nem hatásvadász, hanem valóban – minden döccenése ellenére is – lebilincselő. Mintha csak ezen összevetést tenné lehetővé a kötet elején olvasható megfogalmazás: *A pusztítás reggeleivel szemben a Hosszúban, ami hat, az „nem a betört üvegen keresztül beáramló hideg / nem a pénz ami nincs az újra / nem a szilánkok szétszóródása a földön / hanem a mindennapi látványa”* (11).

A *Hosszú* szövegei az elmúlást tematizálják egy otthonápolás családi páros szituációjának keretében. A kötet címe nagyon jó találat, nagyon kifejező. Érzékelteti a leírt élethelyzet időtartamát (értelemszerűen), ugyanakkor az érzelmi minőségét is: Bíró Tímea leírása nem hazudja giccsesnek, sem patetikusnak, szépnek, a felnőtt nő nemes feladatának és az ápoló, idős nő által méltósággal megélt helyzetnek az otthonápolást, ellenben kínlódásról, nehézségről tanúskodik. A szövegegységeknek nincs külön címük, központosítás nélkül egymásba folyva hömpölyögnek (hosszan, ha úgy tetszik) és hosszú sorokba rendezve. Ezt segíti vagy erősíti a hosszúság, fekvő téglalap alakú könyvtest is. A hosszúság a szöveg tekintetében nem fáradtságot vagy nyújtottságot takar, Bíró kötete nem túlírt. Nem mondható, hogy sűrítene a mondanivalót, de nem is hígul az a forma következtében. A *Hosszú*nak prózaritmusa van, amit líraütemek alakítanak. A költő eredeti és következetesen használt lírai képekkel teszi egységessé a kötetet, olvashatók szép költői megfogal-

Forum Kiadó
Újvidék, 2020
72 oldal

tiszatáj

mazások, egy rövid példa: „porosodik a csend” (11). Ugyanakkor helyenként előfordulnak erőltetett nyelvi vagy képi megoldások is, erre is egy példa: „egyik kar másik kar kéne ide egy énekar hogy legyen szólama az életképeinknek” (55).

A kötet szövegei egy meglehetősen konzervatív család két tagjának kapcsolatába engednek betekintést. Ezt, a konzervatív értékrendet igazolják bizonyos szövegrészek („meg kell mosnom a melleidet mamám / tudom hogy még sosem láttam őket” 6), és a kötet első, ötsoros szövegében már bevezetett kép, a *porcelán* is. Részletek: „porcelán vagy ami felemeléskor törik el” (5), „porcelán ujjakkal cserélem a katétert” (7), „porcelánkészlet a tested” (25). A metafora persze indokolható és érvényes a beteg test törékenysége miatt, ugyanakkor véleményem szerint az eredetisége a családi miliót, értékrendet is erősítő vonásában van: a porcelán az elegáns konzervativizmus értéktárgya. Olyan, amire különös gonddal vigyáznak – és nem a törékenysége miatt, hanem az önrértéke, a nemessége okán. Ezt a jelentésárnyalatot erősíti az is, hogy – miként talán az idézett részekből is kiténik – a kép nemcsak az ápoltra vonatkoztatva jelenik meg, de az ápoló fiatal nő teste, testrészei is porcelánok. Nem ez az egyetlen aspektus, amely a kötet két központi nőalakját egymásba játszótnak mutatja. Alapvetően egy fiatal felnőtt nő és egy ápolott, idősebb nő, anya és lánya a helyzet két résztvevője; a lírai megszólaló, akinek a szempontja uralja a *Hosszú* szövegeit, a fiatal felnőtt. Bíró Tímea új kötete nem a nehéz helyzet okozta korai, kényszerű felnövekedésről, a gyerekkor elvesztéséről szól, épp ellenkezőleg: a kisgyerekkor kiszolgáltatottságának időskori megismétlődéséről. A költő ezt is nagyon finom eszközökkel teszi láthatóvá. A szerepek cserélődnek fel bizonyos értelemben. Egy kórházi kezelés leírásakor olvasható: „úgy hagylak ott mint egy anya zokogva a gyerekét” (14).

Ahogy a gyermekség és az öregség összefonódik a *Hosszú* szövegeiben, úgy sejjik fel az elmúlásnak, a halálnak is egy összetettebb, árnyaltabb értelmezése. Pontosabban a születés és a halál egymás nélküli értelmezhetetlensége válik világossá Bíró Tímea verseiben. E két életstáció egymásban tükröződése fontos megoldása a kötetnek, mert nem pusztán az „élet körforgása” közhely megfuttatásáról van szó (ezt megfogalmazóként is értelmezhető szöveghegyek is vannak: „most kellene hogy vége legyen de nem lesz még csak most kezdődik”, 31), hanem e kettő párhuzamos jelenidejűségének megmutatásáról. Olyan konkrét módon is, hogy a kórházban egymás mellett látható a beteg idős nő és a gyermeküket várók: „simogatják a hasukban a magzatvizet simogatom a hasadban az árvizet” (30). Érdekes tematikai árnyalat a terhességi tesztet végző fiatal nő jelenete: „(a mosdókagyló szélére helyezi a tesztcsíkot / futtatja a másodperceket belekövül a várakozásba / [...])” (29). Igen, a zárójel a vers része. Egészen pontosan hét ilyen, zárójelben közölt szöveg található a *Hosszú*-ban, amelyek kívülkerülnek az addigi nézőpontra; ezekben többségében az egyes szám első személyű lírai én megszólalása helyett egyes szám harmadik személyű leírások olvashatók. Ezekben eltartja magától az addigi lírai én az eseményeket, a személyeket, kívülhelyezkedik az addigi kontextuson, s vagy valóban egyes szám harmadik személyű leírást ad, vagy egy álomszerű jelenetsort rögzít, de mindenképp érzékelhető kiszakadások ezek a zárójeles szövegrészek. Ilyen tehát az imént idézett rész is, az „egycsikos nő” (29) jelenete.

A *Hosszú* lírai énje nem egy lehatárolt, stabil karakter abban az értelemben, hogy bár vannak markáns személyiségjegyei, és nagyrészt az ő hangját hallani a kötetben, a körülmények is erősen formálják, és a kötetben kidolgozott főbb költői képek is. Az egyik legösszetettebb és legmeghatározóbb: a ló. Az első megjelenésekor ez olvasható:

„egy ló néz be az ajtón önszántából jött be / nagyokat fújtat királykék pokróccal takarom be” (6). A központi szituáció alapján nem indokolatlan asszociáció a *Jelenések könyvét* felidézve az apokalipszis négy lovasára gondolni, amelyek közül a negyedik maga a Halál. A *Hosszú* követ némi kronológiát, igaz, feszes dramatikusan ívről túlzás lenne beszélni, mindenesetre az olyan mozzanatoknak, minthogy ez a bizonyos ló először még kintről néz be a ház ajtaján, majd, ahogy a betegség egyre inkább előrehaladottá válik, úgy látható, hogy „már az ajtóig merészkedik” (20), majd pedig a lírai éntől olvasható: „beterelem a házba / lehúzó a redőnyt” (30), nos, ezeknek kétségkívül van történet-szervező jelentőségük. A ló és a halál összekapcsoltságát konkrét szöveghelyek is nyilvánvalóvá teszik: a ló az ajtót „éjjel / megállás nélkül csapkodja a farkával” (20), s hasonlóképp pár oldallal később „szombaton és vasárnap is csapkodja az / ajtókat a halál” (28).

A ló egy másik aspektusból is fontos képe a *Hosszúnak*, mégpedig a lírai énnel való összefonódása szempontjából. A kötet lírai énje a szövegekben megjelenő költői képek és szereplők számára bizonyos értelemben tükörként is funkcionál, nincs ez másként ez esetben sem. A legtöbb esetben csak hasonlatokban jelenik meg a ló mint állat, és nem az a bizonyos, amelyről az előzőekben volt szó. Például ekképpen: „mint a karámban a pisztoly dördülését váró / lovak úgy állok készenlétben az osztály folyosóját kémelve” (16), ám a kötet közepén már az olvasható: „a ló néz vissza rám a tükörből” (43). A kilencedik oldalon szereplő leírásban „a ló állva alszik a teraszon hátán a királykék takaróval” (9), később pedig: „állva alszok a kórház folyosóján” (62). Talán ezen idézetekből is érezhető, hogy a lírai énnel való kapcsolatban a ló nem a halált jelképezi, sokkal inkább a fizikai állapothoz kötött képként funkcionál. Túlzásnak tűnhet, de költői szövegről lévén szó a nyelvi megoldások és jellemzők, a *szavak* is különösen fontosak, így felhívnam a figyelmet arra a tényre, hogy a lírai én jelen esetben betegápoló. A ló kettős jelentéstartománya (a halállal és a lírai énnel való külön kapcsolódása) nem okoz zavart, Bíró érezhetően tudatosan és odafigyeléssel formálta ilyen módon összetett képpé a loét, megoldásai következetesek.

Ami pedig segíti és karámba tereli az olvasó értelmezéseit, az a *Hosszú* rendkívül igényes műszaki szerkesztése. Nemcsak a szövegek tördeléséről, elkülönítésük finom és elegáns megoldásáról kell szót ejteni, hanem az illusztrációkról is. A kötet fekete-fehér lovas képekkel teli, nagyon szép egységes árnyalatúak. A kiemelkedő vajdasági fotóművész, Szerda Zsófia készítette a fényképeket, amelyek tökéletesen kiegészítik a szövegben olvasható költői képeket. Különösen igaz ez azon képek esetében, amelyek egy ember és egy ló lábát mutatják egymás mellett (például a 29. és a 42. oldalon), izgalmas hasonlóságra irányítva rá a figyelmet.

A vajdasági vagy bármilyen referenciális kvázi valóságra vonatkozóan kevés kapaszkodót nyújt a szöveg, ami sem nem erény, sem nem hiányosság. Sőt az kimondottan dicséretes (főként ismét *A pusztítás reggeleire* mint e szempontból ellenpólusra visszautalva), hogy a most közölt szövegek nem ragadnak a személyességtől. A bürokrácia nem is a kórházi szituációkban jelenik meg, hanem az otthoni környezetben, amikor a betegápolási pénzre irányuló igényt kivizsgálók érkeznek terepszemlére: „biztosítani kell a közjegyző számára a kiutazást [...] / kihozzák és a saját szemével látja a szegénységet hogy szükség van a / betegápolási pénzre [...] / [...] / napokon át erre készítettem hogy jön majd és szerbül fog beszélni gyakoroltuk / az aláírást hogy könnyen menjen most meg értetlenkedik és meg van rémülve / szabadkozom hogy a mama tudott szerbül de most magyarul sem ért” (37). A személy és az azonosítás,

azonosíthatóság, ha fontos lenne is, a *Hosszú* inkább olyan helyzeteket mutat meg, amikor ez lehetetlenné válik, mégpedig a név felszámolásával, funkciótlaná tételével: „a nevét a nevét a nevét le tudja írni a nevét egymásba gabalyodó körök / lyukasztják át a papírt rásegíték a csuklómozdulatra a közjegyző / összecsapja a táskáját [...] ő nem hagyja jóvá a kényszerítést / [...] / gyakoroltunk ez volt hozzád az egyetlen kérésem a neved a neved” (37), „melletted eldőlnek a lovaim álmra hajtják bánatos fejüket / és végre elfelejtem a nevem ha hívnának is nem kelek fel” (39), vagy amikor a lírai ént táviratban értesítik a halálesetről, holott a kórházban „megvolt a telefonszámom felírták / a nevemet a nevemet a nevemet” (63).

Bíró Tímea *Hosszú* című második verseskötete küllemét és – néhány mesterkéltn megoldása ellenére – líráját tekintve is kiemelkedő. Átgondolt, nagyon részletesen kidolgozott verses szöveg. Nem telepedik a befogadóra, nem zárja ki a kötetből, pusztán olvasóként számítva rá, hanem teret ad neki a szövegekben azáltal, hogy sokoldalú értelmezést tesz lehetővé. A *Hosszú*ban a befogadó fontosabbnak tűnik, mint a szerző, s ezáltal válik Bíró Tímea igazán jó költővé e második kötete révén.